

МАТЕРИЈАЛИ

Д-р Глигор ТОДОРОВСКИ

РОМАНСКИ ДОКУМЕНТИ ЗА ЈАНЕ САНДАНСКИ

Снимените архивски материјали од Романија, кои се наоѓаат во Архивот на Македонија, потекнуваат од неколку значајни и богати фондови од архивските установи во Букурешт. Дипломатскиот архив при Министерството за надворешни работи на некогашното Кралство Романија, конкретно фондот под бр. 21, содржи голем број документи — односно извештаи на романските дипломатски претставници во тогашната Османлиска империја (Битола, Солун, Цариград и во други места), како и нивната преписка со соодветното Министерство. Снимените материјали од овој фонд почнуваат од 1868 и завршуваат до 1913 година.

Втор значаен фонд од каде што се снимени архивски материјали е архивскиот фонд на Министерството за просвета на Кралството Романија. Во овој фонд основна тематика е романската и другите туѓи пропаганди во Македонија до 1918 година. Од овој фонд се снимени околу 13 000 документи.

Не помалку е значаен и фондот на Кралскиот двор на Романија. Оттука се снимени документи што се однесуваат до 1946 година.

Снимените документи содржат податоци за општествено-политичката, економската, како и за културно-просветната положба на Македонија. Најголем дел од документите се извештаи на дипломатските претставници на Романија во Турција, односно во вилаетските центри и од Цариград, од седиштата на конзулатите и на посланството кои редовно и системно го известувале Министерството за надворешни работи на Кралството Романија, а често пати директно и претседателот на романската кралска влада. Треба да се истакне дека Министерството за надворешни работи и Владата на Кралството Романија биле детално и целосно информирани за настаните во Османлиската империја, односно во Македонија, за што и Владата на Кралството Романија покажувала посебен интерес. Таквите информации, бездруго ѝ помагале на романската влада во креирањето на надворешната политика спрема Османлиската империја и спрема Ср-

бија, Бугарија и Грција. Интересот што романската влада го покажувала спрема овие земји бил разбирлив. Романија била балканска земја; понатаму, припадник на еден од империјалистичките блокови кој се стремел за повторна распределба на светот, а фактот дека во Османлиската империја живеела влашка народност, која сè уште не била признаена, — биле адути на романската надворешна политика во односите со другите балкански држави. Судирите доаѓале најмногу на македонскиот терен, каде што се преплетувале и интересите на соседните земји. Во тој контекст на состојбите романската надворешна политика била условена и зависела и од соодветните интереси на другите држави на Балканскиот Полуостров. Не бил во прашање само интересот на романската влада за настаните во Турција, односно во Македонија, туку таа потреба била зголемена и со зголемениот интерес на романската влада посебно за општествено-политичката, економската и културно-просветната положба на Власите во Македонија. Настојувањето за признавање за посебна влашка народност станало политичко прашање и имало соодветен одраз во романско-турските, во романско-бугарските, во романско-српските, а посебно во романско-грчките државни односи.

Сè до половината на XIX-от век не постоело влашко прашање во Османлиската империја. Влашкиот елемент во сите општествено-политички и културно-просветни активности не бил издвоен од грцизмот. Куцовласите, Каракачаните, Ароманите — различни имиња за Власите, во црквите, во училиштата и во стопанските дејности се служеле со грчкиот јазик. Биле формирани и грчки општини во некои региони во Македонија каде што компактно живеело влашко население. Во стопанска смисла посебно се истакнувал градот Москополе, како позната поголема влашка градска населба, чиј процут бил во XVII век.¹⁾ При крајот на XIX-от век кај одделни Власи, чие потекло било од Турција, а се преселиле во Романија, се појавиле тенденции за национална еманципација. Од тие Власи бил формиран „Комитет за воскреснување на романската народност во Турција“.²⁾ Со поткрепа и на турските власти биле отворени први влашки училишта во Македонија како во с. Трново, Битолско, во 1864 година, а подоцна и влашка гимназија во Битола во 1891 година³⁾. Во некои цркви за првпат била изведувана црковна служба на влашки јазик⁴⁾. Меѓутоа, овој процес напредувал мошне споро и тешко кај влашкото население во Македонија, бидејќи образованиот и во културна смисла понапредниот слој од влаш-

1) Поповић Ј. д-р Д., О цинцарима, Београд 1937, с. 36.

2) Силиановъ Хр., Освободителниѣ борби на Македония, томъ втори, София, 1943, с. 257.

3) Исто, с. 257.

4) Исто, с. 257.

кото население, односно економски поиздигнатиот, бил приврзаник на грчката култура⁵⁾.

Романија покажала поголем интерес кон Власите во Македонија одвај по Илинденското востание. Во втората половина на XIX век таа и формално припаѓала кон Тројниот сојуз и се залагала за статус-кво на Турција⁶⁾. Меѓутоа, со оглед на фактот дека се приближувал крајот на османлиското владеење на Балканскиот Полуостров Романија била подготвена да бара компензација од Бугарија, до колку таа ќе заземела поголем или помал дел од Македонија. Така, Романија станала заинтересирана за настаните на Балканскиот Полуостров, играјќи улога на стражар. Поради тоа таа имала и извесна доверба во Цариград.

Романските меѓудржавни односи со земјите од Балканскиот Полуостров во првите две децении на XX-от век не ги карактеризирала постојаност. Пред сè, тие се базирале и се одредувале врз припадноста на Романија на еден од империјалистичките блокови, а влашкото население во Турција било подзувано во креирањето на надворешно-политичките односи на Романија. По влошувањето на бугарско-романските односи во првите години од XX-от век, настанало осетно подобрување на романско-грчките односи. Подобрувањето на овие односи не траело долго време. Набргу дошло до судир со Патријаршијата која никако не ја прифаќала националната еманципација на Власите во Турција. Патријаршијата од предимно верска институција станала и национално обоена. До колку влашкото население ќе се издвоело од нејзината доминација таа губела и во економска смисла. Во овој контекст на односите не можеле да останат настрана Романија и Грција, чие влијание (посебно на Грција) било забележително и стоело во заднината на овие активности и спротивности меѓу Романија и Патријаршијата. Тоа се одразило во нивните меѓусебни односи и дошло до нивно осетно влошување. Во мај 1905 година, со Ираде на султанот, Турција го признала постоењето на романската народност на територијата на Империјата дозволувајќи им на Власите формирање на посебни проковно-училишни општини⁷⁾.

Признавањето на романската народност бил нов феномен во општествените односи во Турција и несомнено тој настан предизвикал реперкусии во грчко-романските и во грчко-турските односи. Признавањето на романска народност во Турција посебно негативно се одразило врз романско-грчките односи. Влошувањето на грчко-романските односи дошло дотаму што

5) Hâciu N. Anastase, Aromanii, Comert, industrie, arte, ehpansiume, civilizatie, Focșani, 1936.

Превод на македонски (во ракопис), Институт за национална историја, Скопје, сл. IV, 400, с. 3.

6) Силияновъ Хр., цитираниот труд, с. 258.

7) Исто, с. 264.

биле анулирани некои веќе заклучени трговски и др. договори и дошло дури до прекин на дипломатските односи. Ова посебно тешко се одразило врз влашкото население во Македонија. Грчките андартски чети почнале да вршат репресалии со палење на влашки села, со убиства и други злосторства, да ги спречуваат и да ги одвратуваат Властите од откажувањето од Патријаршијата, а со тоа и од грцизмот. По овој повод не останало да не се произнесе и Патријаршијата, анатемисувајќи ги сите Власти кои се откажале или ќе се откажале од нејзината верска јурисдикција. Подобрувањето на ваквите односи станало одвај во 1911 година, кога интересите на Романија на Балканот се измениле и дошло до повторно прегрупирање на балканските држави, заради подготовка за војна со Османлиската империја, за нејзиното истерување од Балканскиот Полуостров.

Документите што сакаме да ги прикажеме се однесуваат предимно на времето од младотурското владеење во Македонија, кога било навидум едно општествено-економско и политичко раздвижување во Османлиската империја. Меѓутоа, објективноста на оценките за општествено-политичките настани во Македонија во документите е релативна, бидејќи гледиштата и претпоставките посебно за настаните во Македонија биле веќе однапред определени, па и извештаите во таа насока биле подготвувани и испраќани. И за романските дипломатски претставници не постоел македонски народ, ниту македонска општествено-политичка организација, не признавајќи му на тој начин и самостојната борба за национално ослободување. Неговата долгогодишна борба романските дипломати ја третираше и ја опишувале како борба на бугарски народ во Македонија, иако по повод одржувањето на основачкиот конгрес на Народната федеративна партија, во Солун, 1909 година, се вели дека Конгресот бил свикан во Солун под водство на познатиот војвода Сандански, „кој покажува непријателски тенденции кон бугарското царство и Егзархијата во Цариград“⁸⁾. Меѓутоа, априористичката определеност на романските дипломати и на романската надворешна политика не им дозволувала да ја согледаат реалната состојба во националните процеси на Балканскиот Полуостров и да ја прифатат фактичката и реалната состојба за националниот карактер на борбата на македонскиот народ.

Ние ќе прикажеме само неколку документи од мошне богатиот фонд на романски документи за Македонија, свесни дека е тоа вонредно малку за донесување на соодветни и категорични заклучоци. Меѓутоа, сепак, можно е да се извечат некои констатации. Во документите може да се констатира дека Јане Сандански и како личност и како активист им бил мошне познат и на романските дипломатски претставници во Турција. Него-

⁸⁾ Arhiva Ministerul externe RS Romania, fond № 21, Konstantinopol. Raporte politice, vol. 61.

Микрофилм во Архивот на Македонија, Скопје под 12/25-I-1909 год.

вата активност и пред младотурските настани, а посебно кога Сандански станал легален во 1908 година, не можеле, а да не ја согледаат и романските дипломатски претставници опишувајќи ја речиси детално пред своите претпоставени во Букурешт. На тој начин и романската влада била информирана како за неговата активност, така и за другите настани во Македонија. И во овие документи Јане Сандански е оквалификуван како „познат војвода“, како истакнат борец против османлискиот систем.

Приложенивe документи не се однесуваат целосно на Јане Сандански, туку тој се споменува низ содржината на истите, а на некои места во документите е истакнато дека Јане Сандански е главен носител на извесни активности. Меѓутоа, може да се констатира дека е тој главна и најпозната личност во настаните по повод борбата на македонскиот народ за ослободување од тоа време.

И нему, како што погоре спомнавме, му е дадено бугарски национален белег. Ова зборува дека романските дипломатски претставници, во согласност со становиштето и тенденциите на балканските буржоазии спрема Македонија, на борбата на македонскиот народ за сопственото национално ослободување ѝ придавале бугарски карактер. Всушност, тоа е само јасен показ за недостаток од суштинско навлегување во општествено-политичките и националните процеси што се одвивале во Македонија.

Во документот од 12/25 јануари од 1909 година⁹⁾ се споменува дека водачите на четата Сандански и Паница биле исклучени од Внатрешната организација и од бугарските политички клубови. Потоа, тие издвоени ја продолжиле натамошната револуционерна борба. И овде може да се согледа непознавањето на романските дипломати на процесите што се одвивале и во самата тогаш формирана Народна федеративна партија, во чија средина постоеле две фракции и спротивностите најмногу се појавиле меѓу раководните луѓе на Федеративната партија¹⁰⁾. Овој извештај е интересен во однос на Јане Сандански за неговата активност, за неговите политички погледи за младотурските настани, за неговиот однос кон Младотурците и сл. Според согледувањето на романските дипломатски претставници, изнесено во споменатиот извештај, се вели дека споменатите војводи (се мисли на Сандански и на Паница) на денот на прокламирањето

⁹⁾ На чело на едната фракција се наоѓал Димитар Влахов, а на другата Јане Сандански. Судирот бил предимно од принципиелен и тактички карактер во односите спрема младотурците. Поради такви несогласувања Јане Сандански бил исклучен од членство во партијата во јануари од 1910 година. За ова види повеќе: Пандевски д-р Манол, Политичките партии и организации во Македонија (1908—1912), Скопје, 1963, с. 167.

¹⁰⁾ Тодоровски Глигор, Јане Сандански низ документи од српски извори (1908—1910), Гласник на Институтот за национална историја XVI/3, Скопје 1972, с. 115—116, документ бр. 6.

на младотурскиот Устав, во 1908 година, се заколнале на верност кон Конституцијата и дека тие божем потоа биле задолжени од младотурскиот комитет „Обединување и напредок“ да дејствуваат во Серската област за да ја спречат и сузбијат активноста на грчкиот комитет, раководен од грчкиот конзул во Солун. За оваа потреба, како што стои во извештајот, младотурскиот комитет им дава на Сандански и на Паница на располагање 5 000 турски лири, Меѓутоа, бидејќи овие водачи на четите ги потрошиле дадените финансиски средства, а освен тоа и младотурскиот комитет не се интересирал повеќе за нив, истите дошле во судир со него заканувајќи му се дека ќе го поттикнат населението на востание и ќе бараат парични прилози од него, земајќи за повод дека тоа се наоѓало на работа по имотите на турските бегови. Третманот на луѓето што работеле по беговските имоти бил мошне лош и како резултат на тешката состојба Сандански и неговите приврзаници барале да им се раздели беговската земја; тие посебно инсистирале на тоа бидејќи сопствениците на имотите одвај ќе можеле да го докажат правото на сопственост. Сандански и Паница божем се служеле со вакво заплашување верувајќи дека младотурскиот комитет „Обединување и напредок“ ќе им додели повторно било какви финансиски средства.

Овој парафразиран пасус на споменатиов документ е по многу нешта индикативен. Точно е дека Сандански најмногу дејствувал во Серската област, поконкретно во Мелничко; таму тој имал најголем број приврзаници и таа територија претставувала „негова тврдина“. И во текот на младотурското владеење во Македонија тој ги задржал основите на Организацијата и вооружувањето на неговите приврзаници на таа територија, а на тој начин била сочувана и независноста на Организацијата спрема младотурците. Меѓутоа, споменувањето во документот дека тој добивал средства од младотурците со ништо не е поткрепено. Тоа е инсинуација поради соработката и блискоста на Сандански со младотурците со цел да им помогне во нивните напори за преобразба на османското општество. Противниците на таквите напори ја користеле оваа соработка за да го дискредитираат Сандански, неговите приврзаници и вистинското македонско ослободително движење¹¹⁾.

Во еден строго доверлив извештај на романскиот дипломатски претставник во Цариград, од 25/7 јуни 1909 година¹²⁾, доставен до претседателот на Министерскиот совет на Кралството Романија, а под наслов „За состојбата на разните нацио-

¹¹⁾ № 673 од 25/7 јуни 1909 година. Constantinople vol. 59.

¹²⁾ Централистите беа приврзаници на Централниот комитет на ТМОРО, со седиште во Солун, а формиран во 1893 година, со цел извојување автономија на Македонија; наспроти беше Врховниот комитет, формиран во Софија, Бугарија, во 1895 година, чии приврзаници беа нарекувани врховисти.

налистички пропаганди во Европска Турција“, во делот за „бугарската пропаганда“ се изнесени непроверени и неточни становишта за Сандански, божем дека разбивањето на Бугарите на централисти (конституциони клубови) и на партизани (четници) на Сандански била политика на Хилми паша. И во овој документ се тврди дека партијата на Сандански била потпомагана од големиот везир и дека тој ги финансирал војводите и тоа Сандански со 20 лири, Чернопеев со 10 и плус специјална дотација за партискиот весник „Народна волја“.

И во овој документ провејува една нотка за дискредитирање на Сандански пред јавноста. Пред сè, луѓето во конституционите клубови не биле централисти. Овде е сторена и збрка со употребата на поимите. Под централисти не треба да се разберат членовите на конституционите клубови во Македонија по младотурските настани¹³⁾. Разделувањето на Македонците во две партии, според документот, била одредена политика на Хилми паша, тогашен претседател на младотурската влада, кој поради соработката со Сандански, успеал преку него да го разбие единството на Македонците. Ова тврдење не содржи никаква вистина. Што се однесува до распаѓањето на санданистите во Серската област тоа е подруго прашање. Програмските становишта на Сандански и на неговите приврзаници, поради својата радикалност во настојувањето за решавање на натрупаните проблеми, наидуваа на отпор во врвовите на Народната федеративна партија, од која бил исклучен и самиот Сандански. Поради внатрешните судири, пречките што ги правеле клубистите и други струи и тенденции, неединствените интереси диктирани од различноста на припадниците на движењето на разни социјални категории, влијаело на движењето на чие чело се наоѓал Сандански да се најде во криза.

Документот од 17/30 август 1909 година¹⁴⁾ е целосно посветен на формирањето на Народната федеративна партија и на нејзините програмски начела. Во овој контекст Сандански е спомнат како член на Партискиот совет на формираната партија. За програмата на Народната федеративна партија се вели дека таа содржела демократски и социјалистички идеи.

Приложение документи, иако не се многубројни, даваат поддршка на Јане Сандански како истакната личност, која во себе обединува демократски и социјалистички идеи и се бори за нивната примена во практиката за подобрувањето на општествено-политичката и економската состојба на потиснатиот народ.

Освен изнесените податоци, приложение документи содржат и други податоци за минатото на македонскиот народ од

¹³⁾ № 673 од 25/7 јуни 1909 година. Constantinople... vol. 59.

¹⁴⁾ Gustav Weigand, Vlaho-Meqlen Eine Ethnographisch-philologische Untersuchung, Leipzig, 1892, s. 8. ... дека јас сакам овие главни потпорачки на грчкото дело во Македонија, од нив да ги одвратам.

тој период. Во нив се наоѓаат податоци за судрувања на чети, за состојбата на другите пропаганди во Македонија, за албанското движење и др., видени и оценети од романските дипломати во Османлиската империја.

Покрај реченово, се добива претстава и за односот на романските дипломати, односно на тогашното Кралство Романија, кон борбата на македонскиот народ за сопственото национално ослободување. Врз таа основа може да се констатира дека романската буржоазија, претставувана преку владата на Кралството Романија и нејзините дипломати во Османлиската империја, а раководејќи се од националистички интереси, не ја согледала борбата на македонскиот народ во неговата суштина, ниту приврзаноста кон таа борба на поголемиот број Власи што живееле во Македонија. Затоа и извештаите на тогашните романски дипломати се само професионално пишувани.

Меѓутоа, фактот дека Романија се зазела за признавањето на влашката народност во Османлиската империја, објективно ја олеснувало борбата на македонскиот народ, бидејќи грчката пропаганда, на која најмногу ѝ одговарало статус-кво на Османлиската империја, ги губела економските и националните основи на кои постоеа и се трасирал патот за иднината по кој требало да оди влашкото население во Македонија, во заедничка борба со македонскиот народ за слобода и социјални права.

1.

МИНИСТЕРСТВО ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ

Политичка редакција

Резимирано за претставништвата

Предмет:

Извештај на Г-нот Д. Георгеску, генерален конзул на Романија во Солун, бр. 341 од 3 јуни 1905, доставен до Романското претставништво во Цариград.¹⁵⁾

Г-нот Д. Георгеску, наш генерален конзул во Солун, преку еден извештај доставен на романското претставништво во Цариград, не известува дека на 27 мај о. г. во селото Сугарова¹⁶⁾ каза

¹⁵⁾ Документите се преведени од романски на македонски јазик од другарката Фанија Буцкова, архивист во Архивот на Македонија. И по овој повод топло ѝ благодарам. Тие се по хронолошки ред. Употребените датуми во нив ги оставивме такви какви што беа. На нив е внесен датум по стариот и новиот стил на календарот. Непознатите места, псевдоними, личности и др. до колку ни беше можно ги објаснивме. Нивните објаснувања ги ставивме под текстот. Секој документ го нумериравме под реден број со арапска бројка.

¹⁶⁾ Сугарево, не Сугарева, село во Мегленско. Мало село од 124 жители, според Калчевъ Василь, Македония. Етнография и статистика, София, 1900, с. 189.

Мелник, од истиот вилает, имаше судрување меѓу бугарската чета¹⁷⁾ (со понатиот војвода Сандански) составена од 30 души и една воена единица.

Осум Бугари и двајца Турци беа убиени и четири Турци ранети.

На 29 мај, во куќата на началникот на комуната Екизлер (овој вилает), се најдоа 4 Бугари од кои тројца беа убиени, а четвртиот, иако ранет, можеше да избега.

Во куќата се најдоа и 4 пушки, 2 бомби и еден печат на војводата на четата — Попица¹⁸⁾.

Овие вести за уништувањето на бугарските чети, Турците ги шират на посебен начин.

На 31 мај, од страна на војската беа фатени и уапсени, во селото Вдовишта⁸⁹⁾, близу Серес, 12 души од грчка чета, облечени во селски алишта, како што се носат во овој крај. Кај нив беа пронајдени 14 пушки, неколку пиштоли и повеќе бомби.

Според соопштението на италијанскиот конзул во Солун, членовите на оваа чета беа во тесна врска со грчкиот конзулат во Серес и навистина двајца од заробените беа препознати од страна на мухтарот од Серес дека истите лица ги видел, пред две недели, во кабинетот на грчкиот конзул, барајќи препораки за водачот на потплатената чета.

Соучеството на грчкиот конзул од Серес, произлегува и од фактот дека нокта на 1 јуни, односно по фаќањето на наведената чета, беа забележани повеќе грчки функционери, влегувајќи, излегувајќи од Генералниот инспекторат на реформите.

(Потписот е нечитлив)

2.

Константинопол 12/25 јануари, 1909

№ 35

Революционерната дејност на грчките и бугарските комитети

Прилози: два

До Неговата Екселенција
Господинот Јон Ј. К. Брагјану
в. д. Министер за надворешни работи

Господине претседател на Министерскиот совет

¹⁷⁾ Ние и во текстот се искажавме за становиштето на романските дипломати во однос на националниот карактер на борбата на македонскиот народ дека во таа смисла таа била негативна.

¹⁸⁾ Војвода Попица засега неидентификувано лице.

¹⁹⁾ Довишта, а не Вдовишта, село во Серската каза населено со Грци. Според Кљнчовъ В., Македонија..., се споменува со 1500 жители.

Како резултат на моите претходни информации што се однесуваат на грчкото револуционерно движење во Македонија²⁰), имам чест да ѝ го соопштам на Вашата екселенција следното:

Некои весници од Константинопол објавија вест дека бугарските архимандрити од казите Ениџе Вардар и Гевгелија би го поканиле бугарскиот народ да биде готов за бунт и да внесе големи суми пари во касата на Комитетот. По мое барање, нашиот генерален конзулат во Солун ми соопшти дека како Бугарската трговска агенција така и руските и австриските политички агенции во овој град, ги демантираат овие вести, намерно лансирани од грчкиот комитет.

Старата бугарска внатрешна организација²¹ постои и сега но обединета со бугарските политички клубови²), чија дејност засега продолжува да биде легална.

Сепак, водачите на четата Сандански и Паница, исклучени од „Внатрешната организација“²³) и од бугарските политички клубови, ја продолжија нивната револуционерна дејност изолирано, како што произлегува од статиите поместени во превод, во весникот „Јени Аср“, објавени со потпис Фазли Негиб, потврдени од гарантот (секретарот) на нашиот генерален конзулат во Солун.

Господинот Трифон²⁴) ги додава и следните информации во врска со ова: На денот на прокламирањето на Конституцијата, горейменуваните водачи на чета, дадоа заклетва за верност, им било дури дозволено и на членови на отоманскиот комитет „Обединување и напредок“, а истовремено беа задолжени од Комитетот да дејствуваат во Серската област и да ја сузбијат дејноста на грчкиот комитет, раководена од грчкиот конзул, господинот Санктурис. За ова, Отоманскиот комитет им стави на располагање сума од 5 000 турски лири. Но бидејќи овие водачи

²⁰) Во Македонија не постоело грчко револуционерно движење. Всушност постоеле грчки вооружени чети организирани, финансирани и префрлувани преку грчко-турската граница од грчката влада или од нејзини органи за по пат на вооружена сила да го „шират“ и „јакнат“ грцизмот во Македонија. Револуционерно движење има сосема подруг карактер, како по целите, по настанувањето, по текот и сл.

²¹) На Внатрешната македонска револуционерна организација и овде ѝ е даден бугарски карактер што не одговара на историската вистина.

²²) Се мисли на конституционите клубови, формирани во Македонија по младотурските настани.

²³) Види ја белешката под бр. 10 каде што се искажавме за ова прашање.

²⁴) Претпоставувам дека е д-р Ташку Г. Трифон, активист за еманципација на Власите во Македонија. Поради наводно недоволна активност на официјалните претставници на Романија во Турција по прашањето за Власите во Македонија, бил во извесен судир со нив. Објавил една брошура под наслов „Конгресот на Романците како отомани, одржан во Битола (Монастир) во деновите 10 и 11 јули 1909 година...“ Букурешт, 1909 година (превод на македонски јазик во Институтот за национална историја, сигн. сл. IV. 59).

на четите ги потрошија парите, а Отоманскиот комитет не се занимава повеќе со нив, дојдоа во Солун заканувајќи му се на Комитетот дека ќе го поттикнат населението на востание и ќе бараат прилози од истото, земајќи како повод дека со бугарското население, распоредено по имотите на турските бегови, лошо се постапува и се наложува да се раздели земјата од имотите на беговите, особено за тоа што сопствениците на имотите едвај ќе можат да го докажат правото за сопственост. Сандански и Паница се служат со вакви заплашувања верувајќи дека отоманскиот комитет „Обединување и напредок“ ќе им отстапи пак една било каква сума на пари.

Тоа што се однесува до економскиот мотив, предизвикан од Сандански и Паница, имав чест да ѝ соопштам на Вашата Екселенција дека поделбата на земјиштето е составен дел на Програмата на Бугарските политички клубови, изготвена под влијание на бугарската социјалистичка група, раководена од г-динот Добрев²⁵⁾, кој настојува да го стави на разгледување проблемот на доделување земјиште на чифчиите што се на имотите на беговите.

Хилми паша, потврдувајќи ми го постоењето на грчките и бугарските револуционерни организации, ме убеди дека ќе бидат следени и всушност може да се констатира дека властите енергично дејствуваат од неколку време (наваму).

Во врска со ова последното, Г-нот конзул од Битола ми соопштува дека на 28 декември биле откриени тројца грчки андарты во градот Сеатишта²⁶⁾ (каза Населица) и бидејќи биле следени наишле на полицијата и на жандармите. Овие ги убиле сите тројца четници. Нивниот војвода се вика Вангеле Караполис или Кародинис, андартот Јани Панајоти, апсолвент на грчка гимназија беше од Самарина, отселен во Тирново — Тесалија. Кај четниците биле пронајдени повеќе писма, но досега нивната содржина не била позната.

Примете, Ве молам, Господин претседател на Министерскиот совет, мои длабоки почитувања.

(Потписот е нечитлив)

²⁵⁾ Добрев, Светослав, бил член на Комисијата за изработка на Програмата на Сојузот на бугарските конституциони клубови во Солун, 1908 год.

²⁶⁾ Сачишта или Шатиста, според Канчев В., цитираниот труд, с. 274.

Константинопол, 25 мај 1909
7 јуни

№ 673

Строго доверливо

Состојбата на разните националистички пропаганди во Европска Турција

Господин претседател на Министерскиот совет

Г-нот Тачит, нашиот училиштен инспектор во Македонија, преку еден опширен извештај што ми го достави од Солун на 17 мај, ми ја изнесува сегашната состојба на разните пропаганди во европските провинции на Турција.

Состојбата на Романците. Почнувајќи со состојбата на Властите ми изнесе дека во областите на Битола, Корица²⁷⁾ Гребена и Јанина, таа е неизменета. Во областа Верија²⁸⁾, од ден на ден, редовите на нашите партизани (четници) се засилуваат, нашите училишта се омасовуваат, а непријателите на нашата кауза се смируваат. Во областа Меглен, Романците се изложени на терор од страна на Грците и помалку се отпорни на корупцијата што грчката пропаганда продолжува да ја практикува позасилено отколку во минатото.

Во областа Јускиуб — Скопје, ситуацијата беше и останува нормална.

Грчка пропаганда. Грчката пропаганда со целата поткрепа дадена од ополномоштените претставници, Патријархот и епархиските митрополити, не може да навикне на конституциониот систем.

Терористичките чети и комитети дефинитивно не се растурени и продолжуваат да работат на погрчувањето на сите можни начини, особено преку корупција. Тие, исто така, продолжуваат да го вооружуваат грчкото и гркоманското население и да ги уверуваат дека конституциониот систем ништо не гарантира. Се пронајдоа складишта со оружје во Влахо — Клисура, Енице Вардар, Гјола (Капрохори)²⁹⁾ и во Мегленија, во манастирот св. Архангел Михаил од Ошани.

Забележана е појава на повеќе грчки чети: една во Мегленија, три во Катерини, една во Епир во деловите на Луросал³⁰⁾ и две во областа Еласона³¹⁾. Овие чети и официјално се потврдени. Грците протестираат, иако нивното однесување е лојално, бидејќи Турците ги газат нивните законски права и привилегии одобрени од завојувачот Мухамед II.

²⁷⁾ Корча, НР Албанија.

²⁸⁾ Бер.

²⁹⁾ Капсохори, не Капрохори, Берска каза, според Кънчев В., цитираниот труд, с. 143.

³⁰⁾ Луросал, претпоставувам дека е планински предел во Епир.

³¹⁾ Еласон, поголемо населено место во областа Тесалија, Грција.

Ова нивно однесување докажува дека не се задоволни од Конституцијата и ги поттикнуваат нивните приврзаници да држат по секоја цена на организацијата на терористичките комитети што ги формираа конституционалните клубови и продолжуваат да ги бојкотираат христијаните кои се усудуваат да се откажат од идејата на панелинизмот.

Со еден збор, денес грчкото политичко движење е толку многу напрегнато како кога и да било друг пат.

Политичката програма на панелинистичката пропаганда е единствена и содржи само две точки: задржување на привилегиите на Патријаршијата и признавање на грчкиот јазик како втор официјален јазик во Отоманската држава.

Бугарска пропаганда. Бугарите не гледаат со добри очи на Отоманската конституција, но досега сите нивни усилби се стремат да укажат на редот и мирот.

Како во јули 1908 година, така и во текот на последните настани, од една страна настојуваат да им дадат целосна поддршка на младотурците, а од друга страна да ги задржат своите приврзаници за да не предизвикат немири во внатрешноста.

Ако се погледне, Бугарите би имале сериозни причини за да бидат незадоволни од Турците. Всушност, тие претендираат и ништо не може да ги оправда ако веруваат дека Турците, особено Хилми Паша, би ја прекинал политиката за уништување на бугарскиот елемент во Македонија.

Дека Турската влада на чело со Хилми Паша продолжува да ги смета Бугарите како непријатели на Отоманската држава, докажува и фактот дека и по прокламацијата на Конституцијата, Бугарите имаа 100 политички жртви, 200 атентати и ранети, и преку 300 нелегални апсења. Само во последните две недели имаа 10 жртви во Битолскиот вилает.

Нелегалните апсења се спроведоа само против Бугарите, осудени за злостор против општиот закон и според тоа не станува збор за нелегалност, а правото за амнестија го стекнаа само политичките затвореници.

Бугарите, всушност, со право протестираат зашто Турците не ги спроведуваат мерките над другите осуденици за обични злосторства како што се Грците, Турците, Романците, Албанците, туку ги остават на мир.

Фактот што ги оправдува Бугарите да бидат до кулминација револтирани против Хилми Паша е што овој не се откажува од политиката на бившиот Султан Абдул Хамид да ги разбие Бугарите во партии, а потоа едните да ги фаворизира, а другите да ги прогонува. Разбивањето на Бугарите во централисти (конституциони клубови) и во партизани (четници) на Сандански е резултат на политиката на Хилми Паша. Партијата на Сандански е поткрепена од сегашниот Голем Везир кој ги финансира војводите, Сандански со 20 лири, Чернопеев со 10 и плус

специјална дотација за партискиот весник „Народна волја“. Сепак партијата на Сандански е веќе во распаѓање дури и во областа Серес каде што тој дејствуваше како војвода на чета.

Друга причина за незадоволство е проблемот со 150 спорни цркви кои со прокламацијата на Конституцијата беа преземени од гркоманите од страна на Бугарите, но, по протестите на Патријархот пак им беа одземени на Бугарите и до денес се затворени оставајќи ги и едните и другите без црква. Оваа постапка, велат Бугарите, е далеку да донесе помирување на духовите и ни дава на знаење дека Владата на Хилми Паша ја толерира и понатаму елинизацијата на Бугарите.

Друга причина за незадоволство, со намера да ги разочара Бугарите е неодамнешното интервју што го прифати министерот за надворешни работи Ферид Паша со еден грчки кореспондент, Христо Василе, на весникот „Имиресија“ од Смирна и репродуциран во сите грчки весници од Атина. Интервјуто ги потстрекнува Грците против Бугарите, наречувајќи ги нивни најстрвни непријатели. Овие изјави беа предмет на дискусија на сите бугарски конституциони клубови кои донесоа решение да состават протестно писмо до Министерот за надворешни работи. Исто така протестираше и грчкиот печат. Не е дозволено, велат Бугарите, еден отомански министер да шири омраза меѓу христијанските националности во Империјата. „Бугарите и само Бугарите се вистинските непријатели на Грците“ се не само зборови речени туку и бомби фрлени меѓу нас, додаваат Бугарите. Тие сметаат, значи дека Ферид Паша е вториот јас на Хилми Паша, кој ја одобри политиката на антисловенството во Македонија.

За разлика од ова, Бугарите не се задоволни ниту од комитетот на младотурците и се оплакуваат дека нивната лојалност не беше доволно проценета. Кога би ги прашале Бугарите зошто не се откажуваат од нивната сепаратистичка организација и не настојуваат колку е можно да се зближат со Програмата на турската влада, тие образложуваат дека не можат да имаат доверба ниту во способностите, ниту во разбирањата, ниту во политиката и ниту во промената на менталитетот на Турците, и да ги третираат христијаните на рамна нога како и Турците³²).

Програмата на Бугарите е, пред сè, национална и во начело се судрува со турската, која, пред сè, е турска.

Тоа се резимира во следните точки:

1. Административна децентрализација и локална автономија.

³²) Гоцевата ВМРО во текот на своето постоење никојпат не водела борба против Турците, туку против турскиот, односно османлискиот систем на владеење. Сандански во текот на младотурските настани им подал рака на младотурците за соработка. Таквата политика и во други прилики била потврдена. Меѓутоа, младотурските управувачи отстапиле од својата програма и со тоа ги оддалечиле и оние сили кои сакале да им помогнат,

2. Бугарскиот јазик да биде официјален јазик во областите населени исклучително со бугарско население.

3. Примарен јазик во основното и второстепеното образование да биде бугарскиот.

Оснивањето на еден бугарски *универзитет* во еден од главните центри се наметнува под итно. Бугарите се и ќе бидат непомирливи непријатели на тенденциите за изедначување на образованието со мотивација дека турскиот јазик не може да биде јазик на образованието. Турците се инфериорни, во однос на образованието, од сите други националности во Империјата. Нивните училишта немаат никаква организација и ќе им треба многу време за да ги организираат. Цели области, населени со муслимани немаат воопшто училишта.

4. Примање на Бугари во училиштата на Отоманската држава во што поголем број. (Оваа година Турците одбија да примат нови бугарски ученици во училиштата, под мотивација дека нема слободни места).

5. Назначување на Бугарите во општествените служби.

6. Назначување на еден Бугарин, помошен секретар на државата.

7. Изгласување на еден закон за средување на земјоделските потреби за да ги ослободи бугарските чифлици од јаремот на турските бегови.

8. Да се одобри, врз основа на Конституцијата, апсолутна слобода на Бугарите за да можат да ги манифестираат своите национални чувства.

9. Да им се признае правото на сопственост врз училиштата и црквите, изградени со сопствени средства.

10. Ако турската влада не ја ублажи својата политика кон Бугарите, овие нема да се двоумат да декларираат дека ќе го поматат мирот во Македонија.

Бугарите моментално ги издржуваат следниве чети:

1. Во областа Воден, две чети: една составена од 7-мина, под водство на Коломанов³³⁾ и втората од 4-мина под водство на Чауш³⁴⁾.

2. Во областа Ениче Вардар, исто така, две чети: една од 7-мина под водство на Тане Николов³⁵⁾ и втората од 6-мина под водство на Тодор.

³³⁾ Не Колеманов, туку Спиро Келеманов од Штип, еден од поистакнатите војводи и револуционери.

³⁴⁾ До колку се однесува на Белјан Чауш. Тој е Иван Тодев од с. Смол, Гевгелиско, сега во Грција, убиен во 1905 година. Според ова веројатно се однесува на друго лице.

³⁵⁾ Тане Николов, прилепско-велешки војвода еден од атентаторите на Јане Сандански, извршен над него во септември 1908 година. Тој во ова време дејствува како војвода на Христо Чернопеев и Михаил Чаков, односно на обновената Македонска револуционерна организација (по внатрешна линија) за автономија на Македонија, за разлика од обновената врховистичка ВМРО во 1910 година од Христо Матов.

Овие две чети официјално не се признаени од организацијата на конституционалните клубови и се третираат како разбојнички чети.

3. Во областа Караферија се зборува дека под водството на познатиот Гх. Мучитан (Касап)³⁶), дејствува една чета од 7-мина Бугари, но, ова не е потврдено.

Српска пропаганда Српската пропаганда е најслаба во сите односи, бидејќи нејзината сила се состои од хетерогеноста на работите. Српските партизани (четници) во Македонија всушност се Бугари, Романци, дури и Албанци. Само во „стара Србија“ се покомпактни но и таму се слабо организирани. Нивното четничко дејствување престана. Србите работат во согласност со Грците со цел да го ослабат влијанието на Бугарите.

Албанци. Албанците немаа никаков вид организација. Албанците-муслимани беа претопени во сè со Турците, а христијанските Албанци со Грците. Христијанските Албанци-католици, покрај европската култура, имаа и почетоци на знаење во однос на јазикот и нивното историско минато. Рисјаните-православни имаа единствено училиште во Корица, која, кога почна да биде посетувана од ученици, по заповед на Султанот Абдул Хамид, беше затворена, а учителот прогонет.

Денес Албанците се организирани во повеќе конституционални клубови и тоа во: Цариград, Солун, Битола, Лерин, Корица, Фрашур, Охрид, Елбасан, Дибра, Шкодра, Јанина, Берат, Аргирокастро и Валона. Тие располагаат со три весници: „Комби“ во Цариград, „Лириција“ во Солун со сопствена печатница и „Корча“ во Корица. Во областа на албанската националност, клубовите не направија никаков подвиг и не успеаја да отворат барем едно училиште. Причините се многустрани: недостиг на организација, недостиг на фондови за отворање на училишта, потребни и за издржување на дидактичкиот персонал, недоразбирањата меѓу Албанците, поделени на гркомани и националисти. Првите располагаат со доходот на црквите, а вторите се потполно без никакви средства.

Албанските муслимани се, исто така, разделени на Геги и Тоски — во националисти и исламци, односно партизани, наречени на нивниот мајчин јазик и партизани на турски јазик.

Мохамеданите се потпомогнати од Хилми Паша, иако мнозинството од нив се докажа дека се реакционери.

Но, најголемото зло е тоа што и националистите меѓу себе се разбиени и немаат никаква програма за акција. Албанските претставници во Отоманскиот парламент се сите членови на албанскиот клуб во Цариград и познати како добри отоманци, но никој не се обиде да се истакне како заштитник на националните културни интереси на Албанија.

³⁶) Г. Мучитан (касап) — Георги Мучитанов (касапчето). Во ова време дејствувал како врховистички војвода. Роден во Крушево 1822 година по народност Влаш. Бивш воденски војвода. Убиен во 1911 година.

Предавството на пратениците Исмаил Кемал и Муфид ги компромитираа докрај младотурците. Авантуристите Алудо-Кас-триота и Алберт Гика, самонаречени Албанци не помалку придонесоа за компромитирањето на албанското прашање. Тоа што ја чини турската влада да нема доверба во Албанците е и фактот дека Австрија и Италија материјално потпомагаат многу албански патриоти.

За жал, меѓу Албанците има и многу способни луѓе и добри патриоти кои работат на многу интелигентен начин, но не располагаат и со материјални средства.

Нивното мислење е да си изградат подобра судбина преку самите себе си и да бидат во Владата, основните албански училишта да се издржуваат од доходите на Албанија. Но албанските претставници во Парламентот, не се решаваат да го подигнат овој проблем, било поради тоа што сакаат да си ги чуват своите интереси или од тоа што немаат доверба во иднината на албанската националност³⁷).

Што се однесува до културно-политичките програми на разните националности во Империјата, ставот на Отоманската влада е да го спречи нивниот развој, бидејќи го смета како една од најсериозните пречки за единството на Отоманската држава.

Бугарите и Грците, преку нивните сепаратистички организации, се стремат да ги ослабат Турците, убедени дека со зацврстувањето на Отоманската империја ќе ги спречат нивните политички идеали.

„Ни една турска влада нема да дозволи зајакнување на словенскиот елемент во Македонија“, изјави г-нот Тачит, претседател на Комитетот на младотурците во Солун, сè додека не се откажат од нивната иредентистичка политика. Грците се поиредентисти во нивните политички аспирации, но даваат две гаранции: слабеењето како слободна држава и хетерогеноста на партизаните (четниците) на елинизмот во Турција.

Само Албанците и Романците имат интерес да гледат со добри очи на една силна и голема турска држава зашто само така можат да бидат заштитени од денационализацијата што ја вршат Грците и Бугарите“.

Несообразноста меѓу аспирациите и интересите на разните националности, заклучува г-нот Тачит, ќе го оневозможи реализирањето на делото на младотурците за збратимување, обединување, соработка и солидарност, на кои им се наложуваат големи жртви и многу самопожртвувања за остварувањето на нивната програма.

³⁷) На мислење сме дека известувачот не ја познавал добро борбата на албанскиот народ за национално ослободување. Некои оценки, дадени во извештајот, трпат критика.

За новата програма што произлезе од советувањата на Конгресот на претставниците на Комитетот на младотурците, во Солун, ќе имам чест да Ве информирам откако ќе ги примам позитивните вести што ги побарав од нашиот конзул во Солун³⁸).

Примете, Ве молам, Господин претседател на Министерскиот совет, мои големи почитувања за дадената доверба.

(Потписот е нечитлив)

4.

*Терапија*³⁹), 17—30 август, 1909

№ 1213

*Конгресот на Бугарите-демократски отомани
Создавање на Федералната бугарска партија*⁴⁰)

Прилог: еден

*Неговата Екселенција
Господинот Ал. Цјувара
в. д. министер за надворешни работи.*

Господин Министер,

Во мојот извештај бр. 1177 од 10/23 август, имав чест да ја известам Вашата Екселенција за непријателската политика на комитетот „Обединување и напредок“ кон бугарската партија таканаречена „Конституционална“.

Во истиот извештај ѝ кажав на Вашата Екселенција дека една друга фракција на Бугарите, која се именува за Федерална демократска бугарска партија, свикана на конгрес во Солун под водството на познатиот војвода Сандански, покажува непријателски тенденции кон Бугарското царство и Егзархатот во Цариград.

Г-нот Пенеску, наш генерален конзул во Солун, ме известува сега за сè она што можел да дознае од Бугарската трговска агенција во врска со конгресот на горенаведената фракција.

На првите седници, Конгресот⁴¹) беше преокупиран со именувањето на партијата и по долги дискусии се дојде до заклучок дека оваа партија треба да носи назив „Федерална национална партија“ (Секција бугарска).

³⁸) Конгресот на младотурците бил одржан во Солун, на 9/21 септември, и траел сè до 4/17 октомври 1909 година. Романската влада била известена за неговото одржување. Бидејќи содржината на извештајот не се совпаѓа со овој прилог затоа и не го објавуваме.

³⁹) Цариград (Константинополе).

⁴⁰) Точното име на формираната партија било Народна федеративна партија (бугарска секција).

⁴¹) Основачкиот конгрес почнал со работа на 3 август (стар стил) во Солун и продолжил до 10 август 1909 година. Види Пандевски д-р Манол, цитираниот труд, с .129.

Меѓу Бугарите се веруваше дека по повод одржувањето на овој Конгрес и дискусијата во врска со нивната нова програма, демократите ќе побараат зближување со Конституционалната партија⁴²⁾, настојувајќи за фузионирање на двете партии со цел за заедничко дејствување.

Но од дискусиите следени на Конгресот, се заклучува дека не може да стане збор за фузионирање на двете партии уште за многу време. Но навистина, преовлада мислењето на оние кои му препорачаа на Конгресот да има став на неотстапување не само пред бугарската конституционална партија туку и пред секоја националност или партија која би имала национална организација.

Меѓутоа, се побара тоа дека Федеративната демократска партија на Бугарија, треба добро да соработува со социјалистичката организација на Бугарија („Дешнак Онзижунг“), која е социјалистичка партија по нејзината програма, а демократска по нејзиното дејствување.

Програмата на Федеративната бугарска партија значи содржи демократски идеи, земени од Програмата на Радикалната демократска бугарска партија, како и социјалистички идеи, позајмени од Програмата на Социјалистичка-демократска партија.

Досега не е позната во подробности содржината на Програмата, донесена на Конгресот која деновиве треба да биде публикувана.

Според она што може да се насре од печатот, содржината на Програмата, во главни црти, е следната:

Во однос на *административните реформи* Федеративната бугарска партија настојува да се даде што поширока област децентрализација, претендирајќи на што поголема автономија на малите административни единици, назначување на достојни службеници и со познавање на јазикот на кој се зборува во областа во која тие се повикани да служат.

Воената служба, задолжителна и еднаква за сите националности и вероисповеди, е опфатена во Програмата, но како провизорна мерка бидејќи Партијата смета дека најдобра форма на воена институција е милицијата. Во Програмата сепак е допуштено да се предвиди времето за отслужување на воениот рок. Така, за служење во пешадијата е 1½ година, а за во коњаницата 2 години.

Се истакнува желбата, во мирно време, младите регрути да го отслужуваат воениот рок во оние воени единици чии касарни се наоѓаат во областите од каде што се и тие.

⁴²⁾ Сојуз на бугарските конституциони клубови формиран од истакнати личности на македонската емиграција во Софија, Бугарија, за да ја продолжат бугарската пропаганда во Македонија врз легална основа. За ова види повеќе кај Пандевски д-р Манол, цит. труд, с. 204 и натаму.

Чл. 31 од Програмата што се однесува за проблемот на *школството* даде повод за живи дискусии по што се дојде до следната содржина: „Дирекцијата на националните училишта е доверена на Обласните совети за просвета, избрани од соодветните националности“. Исто така, поврзано со образованието, Програмата предвидува задолжително основно образование, а јазикот на кој ќе се предава во основното образование, да биде мајчиниот (трае 6 години) како и во второстепените училишта. Но во второстепените да биде задолжителен и турскиот официјален јазик.

Правосудството треба да биде така реорганизирано што да влева доверба кај обвинетите.

Во однос на ова, во Програмата е предвидено изборот и поставувањето на судиите да биде осмислено. Федеративната бугарска партија се држи на истото становиште за отстранување на казната со смрт.

Што се однесува до *финансиите*, Програмата го осудува системот на десетокот како навредлив и се залага за стабилизација на еден прогресивен систем на оданочување на доходот.

Како социјал-економски мерки, Програмата предвидува разделување на земјиштето, незасегнувајќи ги соодветните сопственици, оснивање на земјоделските кредити и задолжително осигурување на земјоделските култури во случај на паѓање град и подобрување состојбата на работниците воопшто.

Програмата предвидува и некои точки за олеснување на *трговијата* и *индустријата* како и изградба на железнички линии мостови, патишта, телефонски линии и основање на поштенски служби во внатрешноста.

На крајот се забележува дека во Програмата на Федеративната бугарска партија е потцртано реализирањето на идејата за балканската конфедерација, а како непосредна мерка кон овој подалечен идеал се поставува *отстранувањето на таксите на мито*, значи систем на слободна размена меѓу Отоманската империја и балканските држави.

Конгресот на Федеративната бугарска партија, завршувајќи ги дискусиите и гласањето на политичката програма, се зафати со средувањето на статутот за внатрешната организација на партијата, решавајќи да се основаат бироа во градовите каде што се седиштата на вилаетите, санџаците, казите па дури и во помалите општини во внатрешноста.

Членовите на овие бироа се избрани од приврзаниците на соодветните општини. Раководството на партијата ќе му биде доверено на едно „Централно биро“, составено од 3 члена избрани од Конгресот и од „Партиски совет“, составен од оние 3 членови на Централното биро и од други 6 членови, именувани од Конгресот. Конгресот на партијата го сочинуваат делегациите на сите бироа, формирани од Федеративната бугарска партија.

Во Централното биро беа избрани: г-нот Д. Влахов, депутат, Матлиев⁴³⁾ и Христо Јанков. Од Конгресот, покрај овие тројца, беа назначени за „Партискиот совет“ следните 6 првенци на партијата: г-нот Јане Сандански, Чернопеев⁴⁴⁾, Бујнов⁴⁵⁾, Даскалов⁴⁶⁾, Шурков⁴⁷⁾ и Кисанов⁴⁸⁾.

Колку е длабок антагонизмот меѓу овие две партии, потврдува и веста, пристигната вчера, во врска со атентатот во Солун извршен над Сандански⁴⁹⁾ од страна на Бугарите, припадници на спротивната фракција на Бугарите-конституционари четниците на Сарафов⁵⁰⁾, убиен минатата година од негови луѓе.

Примете, ве молам, господине Министер мои високи почитувања за високата доверба.

(Потписот е нечитлив)

⁴³⁾ Анастас Матлиев, за благајник.

⁴⁴⁾ Христо Чернопеев.

⁴⁵⁾ Александар Бујнов.

⁴⁶⁾ Добре Даскалот.

⁴⁷⁾ Јордан Шурков.

⁴⁸⁾ Не Кицанов, туку Димитар Коштанов, делегат од Горна Цумаја.

⁴⁹⁾ Четири дена по одржувањето на основачкиот конгрес на Народната федеративна партија бил извршен атентат на Јане Сандански, при тоа тој бил полесно ранет. Ранет бил и неговиот другар Стојо Хациев. Ранетите излегле од болница по неколку дена. Атентаторите биле врховистички терористи и не биле фатени.

⁵⁰⁾ Се однесува на смртната пресуда од страна на Окружниот комитет на Внатрешната организација на Серскиот револуционерен округ, извршена од Тодор Паница, во 1907 а не во 1908 година, како што се подразбира во извештајот.